

ARTYKUŁY I EDYCJE

MARCIN A. KLEMENSKI

Uniwersytet Jagielloński

Biblioteka Naukowa PAU i PAN w Krakowie

ORCID: 0000-0001-8529-4762

POLITYKA KSIĘCIA ŚWIDNICKO-JAWORSKIEGO BOLKA II MAŁEGO WOBEC ZAKONU JOANNITÓW

Słowa kluczowe: joannici, Bolko II Mały, księstwo świdnicko-jaworskie, Śląsk

Żyjący w latach 1309–1368 książę świdnicko-jaworski Bolko II Mały należał do najznakomitszych władców śląskich XIV w. Jako wnuk króla polskiego Władysława Łokietka oraz siostrzeniec Kazimierza Wielkiego był ważną postacią w polityce śląskiej. Dzięki małżeństwu z Agnieszką Habsburg i wydaniu swej bratanicy Anny świdnickiej za Karola IV skoligacił się z najznakomitszymi rodami panującymi w Europie Środkowej. W efekcie stał się ważnym uczestnikiem życia politycznego regionu, pełniącym obowiązki arbitra w licznych środkowo-europejskich sporach. Wspomniane koneksje sprawiały, że mógł nabywać liczne posiadłości ziemskie, zarówno na Śląsku, jak i poza jego obszarem (Łużyce, Trutnov w Czechach, władztwo Strehla). Umierając, pozostawił swe władztwo bez męskiego potomka, przez co później zostało ono włączone do Korony Czeskiej¹.

Działalność polityczna Bolka II jest stosunkowo dobrze zbadana, trochę gorzej zaś wygląda sytuacja, gdy chodzi o jego stosunki z klasztorami położonymi na terenie księstwa świdnicko-jaworskiego. W literaturze przedmiotu omówiono dotąd jedynie relacje księcia z zakonem cystersów i z siostrami klaryskami². Warto więc przyjrzeć się również polityce pana na Świdnicy wobec zakonu ryckiego joannitów, który cieszył się na Śląsku sporym prestiżem.

Zgromadzenie to powstało jako odpowiedź na napływ rzesz pielgrzymów do Ziemi Świętej. Pierwotnie było to świeckie bractwo funkcjonujące przy szpitalu

¹ Politykę Bolka II omawiał Erich Gospos w *Die Politik Bolkos II. von Schweidnitz-Jauer (1326–1368)*, Halle a. S. 1910; autor artykułu w 2021 r. ukończył rozprawę doktorską poświęconą biografii tegoż księcia – M.A. Klemenski, *Między Piastami, Wittelsbachami a Luksemburgami. Bolko II Mały i jego księstwo świdnicko-jaworskie (ok. 1309–1368)*, mps.

² M.A. Klemenski, „[...] von uñß gewischen an das neuere Nunnin Klostir”. *Księcia Bolka II Małego nieudana próba fundacji klasztoru sióstr klarysek w Świdnicy*, „Średniowiecze Polskie i Powszechnie”, t. 13(17), 2021, s. 26–45; *idem*, *Książę świdnicko-jaworski Bolko II Mały a zakon cysterski*, „Rocznik Biblioteki Naukowej PAU i PAN w Krakowie”, R. 66: 2021, s. 9–20.

św. Jana Chrzciciela w Jerozolimie, które zostało oficjalnie usankcjonowane przez papieża Paschalisa II bullą *Pie postulatio voluntatis*. Joannici szybko wykorzystali sukces pierwszej krucjaty (1096–1099), organizując w Italii liczne placówki, które zajmowały się zaopatrzeniem i rekrutacją chętnych do służby w Ziemi Świętej³. Już około 1111 r. zgromadzenie zaczęło przybierać charakter militarny, za swój cel uznając zapewnienie pątnikom bezpieczeństwa. Bardzo szybko zyskiwało na popularności; na terenie dzisiejszej Polski już około 1154 r. joannici uzyskali (z nadania księcia Henryka sandomierskiego) swoją pierwszą placówkę w Zagości⁴. W 1187 r. otrzymali zaś od księcia Mieszka Starego szpital w Poznaniu, który stał się ich najważniejszą placówką zakonną na ziemiach polskich (śladem ich działalności w stolicy Wielkopolski jest nazwa dzielnicy i znajdującego się tam jeziora – Malta)⁵. Na Śląsku pojawili się pomiędzy 1170 a 1189 r. – wtedy to biskup wrocławski Żyrosław II zatwierdził joannitom z Tyńca dochody z dziesięcin⁶. Później, między 1201 a 1203 r., komes Imbram ufundował dom joannicki w Strzegomiu⁷. Do początku XVI w. na terenie diecezji wrocławskiej powstało jeszcze 12 placówek tegoż zgromadzenia, co oznacza, że cieszyło się ono sporą popularnością na Śląsku. O dużym prestiżu zakonu świadczy również fakt, że wielu jego członków pochodziło z rodzin rycerskich, a w jego szeregi wstąpiło dwóch Piastów śląskich – Ziemowit cieszyński i Ruprecht II lubińsko-chojnowski⁸. Stąd też zasadne wydaje się podjęcie kwestii stosunku księcia świdnicko-jaworskiego do joannitów.

³ R. Hienstand, *Die Anfänge der Johanniter*, [w:] *Die geistlichen Ritterorden Europas*, red. J. Fleckenstein, H. Helmann, Sigmaringen 1980, s. 31–35; R. Heś, *Joannici na Śląsku w średniowieczu*, Kraków 2007, s. 25–30.

⁴ Z. Kozłowska-Budkowa, *Repertorium polskich dokumentów doby piastowskiej*, Kraków 1937, s. 69–70; A. Teterycz-Puzio, *Henryk sandomierski (1126/1133 – 18 X 1166)*, Kraków 2009, s. 64–68.

⁵ A. Gąsiorowski, *Najdawniejsze dokumenty poznańskiego domu joannitów*, „Studia Źródłoznawcze”, t. 8, 1963, s. 83–95; M. Starnawska, *Między Jerozolimą a Łukowem. Zakony krzyżowe na ziemiach polskich w średniowieczu*, wyd. 2, Warszawa 2006, s. 36. Nazwa Malta związana jest z późniejszą historią zakonu – w latach 1530–1798 śródziemnomorska wyspa Malta była główną siedzibą zakonu, zob. C. Mula, *The Princes of Malta: The Grand Masters of the Order of St John in Malta 1530–1798*, Malta 2000.

⁶ *Schlesisches Urkundenbuch*, Bd. 1: 973–1230, red. H. Appelt, W. Irgang, J.J. Menzel, Wien–Köln–Graz 1963, nr 57; M. Starnawska, *Między Jerozolimą a Łukowem...*, *op. cit.*, s. 39–40; R. Heś, *Joannici na Śląsku...*, *op. cit.*, s. 60.

⁷ *Schlesisches Urkundenbuch*, Bd. 1, red. H. Appelt, W. Irgang, J.J. Menzel, nr 86–88; R. Heś, *Joannici na Śląsku...*, *op. cit.*, s. 64.

⁸ J. Mitáček, *Ziemovit Těšínský – generální peror řádu Johanie a slezský kníže*, „Sborník Prací Filozofické Fakulty Brněnské Univerzity” C 46, 1999, s. 17–40; M. Starnawska, *The Priors of the Knights Hospitaller from the Piast Dynasty in the Province of Bohemia: Hereditary Princes or Ecclesiastical Dignitaries?*, [w:] *Politics and Power*, red. P.W. Edbury, Farnham–Burlington 2012, s. 307–320; *eadem*, *Potomkowie rodzin rycerskich/szlacheckich w komturjach joannitów na Śląsku, w Wielkopolsce i w baliwacie brandenburskim*, „Rocznik Polskiego Towarzystwa Heraldycznego”, t. 18(29), 2019, s. 49–72; M.A. Klemenski, *Piastowie śląscy rycerzami zakonnymi*, „Societas Historicorum” 2015, nr 63, s. 14–18; *idem*, *Ruprecht II, książę lubińsko-chojnowski, joannita z dynastii Piastów*, „Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka”, R. 72: 2017, nr 3, s. 65–85.

Należy zwrócić uwagę na fakt, że działalność tego zakonu, w przeciwieństwie do wielu innych zgromadzeń z terenu władztwa Bolka II, jest znakomicie udokumentowana źródłowo dzięki skwapliwemu zbieraniu przez praskich joannitów dokumentów związanych z ich śląskimi współbraćmi⁹. Na podległych władcy świdnickiemu obszarach funkcjonowały cztery placówki joannickie: w Rychbachu¹⁰, Strzegomiu, Tyńcu nad Ślężą oraz we Lwówku Śląskim.

W świetle zachowanych źródeł najobszerniej przedstawić można relacje księcia świdnicko-jaworskiego z komandorią joannicką w Tyńcu nad Ślężą, będącą jednym z najstarszych domów tego zakonu na Śląsku¹¹. Dagmara Adamska zauważyła, że Bolko otoczył ten konwent szeroką opieką¹². Pierwszy znany dokument Bolka II związany z tynieckim zgromadzeniem pochodzi z 18 maja 1333 r. Wówczas w Strzegomiu władca – na prośbę wielkiego przeora Michała z Tyńca – zwolnił tamtejszych joannitów z obowiązku przyjmowania książęcych urzędników (dworskich sędziów, marszałków oraz wójtów), a także z korzystania przez nich z tynieckich służebnych stajennych, sokolników i ptaszników (*stabularii, falconarii, venatores seu aucupes*). Pan na Świdnicy zastrzegł, że może sobie zażyczyć ugoszczenia przez zakon wybranego urzędnika¹³. Kolejne książęce dokumenty wydane dla komturii tynieckiej przedstawiono w tabeli 1.

⁹ Zob. omówienie zbioru dokumentów: R. Stelmach, *Katalog śląskich dokumentów joannickich przechowywanych w Narodowym Archiwum w Pradze*, Wrocław 2012; *idem*, *Dokumenty śląskich komend joannitów w zasobie Centralnego Archiwum Państwowym w Pradze*, „Archeion”, t. 102, 2000, s. 114–134; *idem*, *Dokumenty do dziejów komendy joannitów w Lwówku Śląskim zachowane w Centralnym Archiwum w Pradze*, „Rocznik Jeleniogórski”, t. 33, 2001, s. 59–72; *idem*, *Dokumenty do dziejów komendy joannitów w Dzierżoniowie z Centralnego Archiwum w Pradze*, „Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka”, R. 57: 2002, nr 2, s. 233–240; *idem*, *Zachowane dokumenty do dziejów komendy joannitów w Tyńcu nad Ślężą*, „Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka”, R. 56: 2001, nr 3, s. 331–339; *idem*, *Komenda joannitów w Strzegomiu w świetle zachowanych dokumentów*, „Rocznik Świdnicki”, t. 30, 2002, s. 57–80.

¹⁰ Dzisiejszy Dzierżoniów. W niniejszym artykule zdecydowano się użyć nazwy Rychbach ze względu na jej adekwatność w stosunku do opisywanej epoki. Obecna nazwa, nadana po 1945 r., pochodzi od nazwiska Jana Dzierżonia, żyjącego w XIX w. księdza i znawcy pszczelarstwa.

¹¹ Badacze datują powstanie tej placówki na lata 1187–1189, wiążąc je z trzecią krucjatą, zorganizowaną na wieść o upadku Jerozolimy. Pewne kontrowersje w historiografii wzbudza kwestia jej fundatora – biskupa wrocławskiego Żyrosława bądź któregoś z przedstawicieli rodu Awdańców-Wilczyców. Dyskusja na ten temat – zob.: M. Starnawska, *Między Jerozolimą a Łukowem...*, *op. cit.*, s. 39–40; R. Heś, *Joannici na Śląsku...*, *op. cit.*, s. 60–62.

¹² D. Adamska, *Fundacje dewocyjne rycerstwa księstwa świdnicko-jaworskiego w średniowieczu*, Poznań–Wrocław 2005, s. 74.

¹³ Narodni Archiv v Praze, Řad Maltézský – Listiny (dalej ŘM-L), nr 617; *Codex diplomaticus Silesiae*, Bd. 22, *Regesten zur schlesischen Geschichte 1327–1333*, red. C. Grüngahen, C. Wutke, Breslau 1903 (dalej: SR), nr 5224; R. Stelmach, *Katalog śląskich dokumentów...*, *op. cit.*, nr 137.

Tabela 1. Dokumenty wystawione na rzecz joannitów tyńskich

Lp.	Data	Treść dokumentu	Źródło
1.	11 III 1347	Potwierdzenie sprzedaży przez Mitelstenena z Czernicy Franczkowi Kekenerowi, joannicie tyńskiemu, 4 grzywien czynszu ze Świątnik koło Niemczy. Po śmierci Franczka czynsz ten miał przejść na własność komturii.	ŘM-L, nr 628; <i>Regesty Śląskie</i> , t. 1, Wrocław 1975, nr 577; R. Stelmach, <i>Katalog śląskich dokumentów...</i> , <i>op. cit.</i> , nr 187.
2.	11 XI 1346	Joannici wykupili od cystersów henrykowskich połowę wsi Karczyn, co zatwierdził książę.	ŘM-L, nr 627; RŚ, t. 1, nr 531; R. Stelmach, <i>Katalog śląskich dokumentów...</i> , <i>op. cit.</i> , nr 184.
3.	23 IX 1347	Komtur tyński Teodoryk wykupił od Jana Bruna z Kątów drugą połowę wsi Karczyn wraz z połową uposażenia miejscowego kościoła oraz sołectwem; książę potwierdził tę transakcję.	ŘM-L, nr 628; RŚ, t. 1, nr 635; R. Stelmach, <i>Katalog śląskich dokumentów...</i> , <i>op. cit.</i> , nr 190.
4.	22 I 1353	Bolko II sprzedał Knechtowi von Haugwitzowi szos z Tyńca i Glinicy oraz wójtostwa w Tyńcu, Glinicy i Karczynie za sumę 200 grzywien.	ŘM-L, nr 634; R. Stelmach, <i>Katalog śląskich dokumentów...</i> , <i>op. cit.</i> , nr 224.
5.	14 III 1353	Władca świdnicki sprzedał Knechtowi von Haugwitzowi 10 grzywien szosu z Karczyna oraz służbę konną przynależną wiejskim ławnikom – z przeznaczeniem na modlitwy zaduszne.	ŘM-L, nr 641; R. Stelmach, <i>Katalog śląskich dokumentów...</i> , <i>op. cit.</i> , nr 227; R. Heś, <i>Joannici na Śląsku...</i> , <i>op. cit.</i> , s. 371.
6.	18 X 1356	Bolko II potwierdził, że małżeństwo Wygela i Elżbiety Rodistocków wraz z synem Janem, joannitą z Tyńca (i ze Strzegomia), wykupiło 10 grzywien rocznego czynszu z 6 łanów we wsi Psenno wraz z prawami i obowiązkiem służby konnej (dostarczania jednego konia Henrykowi Creczmerowi, bratu sołtysa w tejże wsi). Po śmierci rodziców czynsz przechodził na Jana, a później prawdopodobnie na rzecz konwentu.	APWr, Dok. m. Świdnicy, nr 107 (U142); RŚ, t. 3, nr 351.
7.	29 X 1356	Poświadczenie przez księcia, że opat krzeszowski Henryk z Proboszczowa sprzedał Knechtowi von Haugwitzowi i konwentowi 6 grzywien rocznego czynszu z szosu w Świątnikach.	ŘM-L, nr 640; R. Stelmach, <i>Katalog śląskich dokumentów...</i> , <i>op. cit.</i> , nr 244.

Źródło: opracowanie własne.

O bliskich relacjach Bolka II z tym konwentem może świadczyć również fakt, że znamy jeszcze przynajmniej dwa udokumentowane pobyty księcia we dworze joannitów (*in curia cruciferorum*) w Tyńcu nad Ślężą – w 1365 i 1368 r.¹⁴ Trzeba wspomnieć, że w 1361 r. Knecht von Haugwitz w imieniu tynieckiego konwentu dwukrotnie wystarał się u króla Kazimierza Wielkiego oraz u starosty wschowskiego Ramsza von Oppelna o zatwierdzenie zastawu w Wierzchujach koło Przemętu¹⁵. Tenże Ramsz kilkakrotnie pojawiał się wraz z Wierzbietą z Panniewic, starostą generalnym Wielkopolski, w dokumentach pana na Świdnicy z 1367 r.¹⁶ Niewykluczone, że Knecht von Haugwitz mógł w pewien sposób pośredniczyć pomiędzy księciem a królem i jego wschowskim starostą¹⁷.

W 1357 r. książę legnicki Waclaw I, ze względu na dług, jaki miał u Bolka II, ponownie zatwierdził joannitom z Tyńca nad Ślężą, Łosiowa i Oleśnicy Małej wszystkie przywileje, które ci otrzymali od księcia legnicko-brzeskiego Bolesława III, z zapewnieniem, że gdy zakonnicy zapłacą po grzywnie z każdego swego łanu, to dodatkowo zostaną zwolnieni ze wszelkich powinności, ciężarów i służb na jego rzecz¹⁸. Joannici spełnili prośbę Waclawa i w jego imieniu zwrócili panu na Świdnicy 115 grzywien długu, co ten potwierdził dokumentem z 1 października 1358 r.¹⁹ Miesiąc wcześniej, 8 września 1358 r. Waclaw I wysłał list do Bolka II, w którym poinformował, iż nie zawarł z komturem z Zawadna umowy kupna ziemi, tylko porozumienie w sprawie pożyczki²⁰. Zainteresowanie Bolka II tą sprawą tłumaczyć można tym, że niewiele wcześniej od Waclawa kupił połowę księstwa brzeskiego.

Księcia świdnicko-jaworskiego można uznać za założyciela joannickiego konwentu w Rychbachu, gdyż 11 maja 1338 r. nadał on Gallowi z Lembergu, ówczesnemu wielkiemu przeorowi zakonu, prawo patronatu nad kościołem parafialnym

¹⁴ *Landbuch księstw świdnickiego i jaworskiego*, t. 1, Poznań 2004, nr 1, 93; por. itinerarium Bolka II Małego. Warto dodać, że Robert Heś błędnie podał informację, jakoby Bolko II przebywał w Niemilu (kuri j oannickiej podlegającej komturii w Oleśnicy Małej) w styczniu 1353 r.; pogląd ten wynikał z błędnego odczytania miejsca wystawienia dokumentu jako Niemil, gdy w rzeczywistości chodziło o Niemczę, zob. *ŘM-L*, nr 634; R. Heś, *Joannici na Śląsku...*, *op. cit.*, s. 371 (również błędnie podana sygnatura 780).

¹⁵ *ŘM-L*, nr 643, 714; *Kodeks dyplomatyczny Wielkopolski*, t. 11, wyd. A. Gąsiorowski, T. Jurek, I. Skierska *et al.*, Poznań 1999, nr 1738; T. Jurek, *Dokument starosty wschowskiego z 1361 r.*, „*Roczniki Historyczne*”, t. 69, 2003, s. 99–104.

¹⁶ *Landbuch księstw...*, *op. cit.*, t. 1, nr 65, 181.

¹⁷ Wątek ten został dokładniej omówiony w M.A. Klemenski, *Między Piastami...*, *op. cit.*

¹⁸ *ŘM-L*, nr 785; *RŚ*, t. 3, nr 405. Na temat długów książąt legnicko-brzeskich zaciągniętych u joannitów zob. R. Heś, *Joannici na Śląsku...*, *op. cit.*, s. 376–377.

¹⁹ *ŘM-L*, nr 786; R. Stelmach, *Katalog śląskich dokumentów...*, *op. cit.*, nr 252.

²⁰ *ŘM-L*, nr 575.

w tym mieście i 2 łany w Dolnych Pieszcach²¹. Warto zwrócić uwagę na fakt przekazania patronatu nad farami – w przypadku joannitów był to najczęstszy zaczątek funkcjonowania konwentu w miastach. Podobna sytuacja miała miejsce w Głubczycach, Brzegu czy we Lwówku Śląskim – wynikało to z faktu, że fary posiadały dochody w czynszach, więc nie było wówczas potrzeby obdarowywania nowych miejskich komturii dobrami ziemskimi²². Podobnie Bolko II postąpił w przypadku niezrealizowanej fundacji klasztoru ss. Klarysek w Świdnicy²³. Co ciekawe, 3 czerwca 1338 r. książę ziębiński Bolko II za radą swego syna Mikołaja Małego wydał dokument, w którym ofiarowuje kościół farny w Rychbachu joannitom, z zastrzeżeniem, że dopiero po śmierci dotychczasowego proboszcza Hermana mogą sprawować służbę w kościele tak jak w innych joannickich parafiach²⁴. Prawdopodobnie ten dokument został wydany na prośbę joannitów, by w ten sposób zabezpieczyć prawa do fary rychbaskiej. Związane było to z faktem, iż książę świdnicki dopiero w 1337 r. uzyskał weichbild rychbaski²⁵.

W podziękowaniu za akt przekazania patronatu joannici – Andrzej, komtur tyński, i Gall z Lembergu, wielki mistrz – po śmierci dotychczasowego plebana rychbachskiego Hermanna, korzystając ze swego prawa patronatu, obsadzili na tym stanowisku Guncelina (Cuntzlina), kapelana władcy świdnickiego, co w czerwcu 1340 r. w Nysie potwierdził Apeczko, wikariusz generalny²⁶. Po 1338 r. obserwujemy formowanie się placówki joannickiej w Rychbachu. W 1357 r. pojawił się pierwszy, nieznan nam z imienia komtur, a pięć lat później odbyła się kapituła prowincjalna zakonu, co świadczy o szybkim rozwoju

²¹ ŘM-L, nr 94, 95; SR, nr 6090; R. Stelmach, *Katalog śląskich dokumentów...*, *op. cit.*, nr 153. 10 sierpnia 1338 r. książę potwierdził nadanie patronatu, zob. SR, nr 6133. Zob. R. Heś, *Joannici na Śląsku...*, *op. cit.*, s. 81, 83, 430; K. Dola, *Zakon joannitów na Śląsku do połowy XIV wieku*, „Studia Teologiczne Śląska Opolskiego”, t. 3, 1973, s. 82; M. Cetwiński, *Reichenbach-Dzierżoniów. Pradzieje i średniowiecze śląskiego miasta*, „Prace Naukowe WSP w Częstochowie. Zeszyty Historyczne”, 3, 1996, s. 49; M. Starnawska, *Między Jerozolimą a Łukowem...*, *op. cit.*, s. 49; P. Wiszewski, *Zakony z terenów dawnego księstwa świdnicko-jaworskiego. Życie zakonne od XIII do pierwszej ćwierci XVI w.*, Świdnica–Jawor 2001, s. 23–24; D. Adamska, *op. cit.*, s. 73; M. Goliński, *Średniowiecze*, [w:] *Pieszyce od czasów najdawniejszych do końca XX wieku*, red. M. Goliński, J. Kęsik, L. Ziátkowski, Toruń 2004, s. 17; A. Tarnas-Tomczyk, *Fundacje joannickie na Śląsku w średniowieczu. Z badań nad początkami śląskich klasztorów*, [w:] *Człowiek – obraz – tekst. Studia z historii średniowiecznej i nowożytnej*, red. M.L. Wójcik, Dzierżoniów 2005, s. 29–30; R. Heś, *Dzień powszechny i świąteczny dzierżoniowskich joannitów w średniowieczu*, [w:] *Dzierżoniów – wieki minione*, red. D. Adamska, S. Ligarski, T. Przerwa, Dzierżoniów 2009, s. 41.

²² M. Starnawska, *Między Jerozolimą a Łukowem...*, *op. cit.*, s. 51; R. Heś, *Joannici na Śląsku...*, *op. cit.*, s. 73–76.

²³ M.A. Klemenski, „[...] von unß gewischen an das neuere Nunnin Klostir”..., *op. cit.*, s. 33–34.

²⁴ ŘM-L, nr 96.

²⁵ Więcej na ten temat zob. M.A. Klemenski, *Stosunki księcia świdnicko-jaworskiego Bolka II Małego z książętami ziębińskimi w latach 1326–1368*, „Rocznik Świdnicki” (w druku).

²⁶ ŘM-L, nr 97; SR, nr 6461; R. Stelmach, *Katalog śląskich dokumentów...*, *op. cit.*, nr 159 (z błędną datą 16 kwietnia).

miejscowej komandorii (z pewnością dzięki wsparciu Bolka II)²⁷. Innym dowodem na rozkwit tej komturii jest dokument z 22 stycznia 1364 r., w którym książę potwierdził, że bracia Hermann, Hannus, Konrad i Reinold Seckelowie (z rodziny von Reichenbachów) sprzedali miejscowemu komturowi, Mikołajowi z Gubina, kamienny dwór umiejscowiony koło kościoła rychbachskiego²⁸.

Skromne są źródłowe ślady relacji księcia z joannitami strzegomskimi²⁹ – znamy tylko cztery dokumenty na ten temat. Niewykluczone, że tych aktów mogło być więcej, zważywszy na znaczącą rolę Strzegomia w księstwie świdnicko-jaworskim. Dokumenty te są zaprezentowane w tabeli 2.

Tabela 2. Dokumenty wystawione przez Bolka II Małego na rzecz joannitów strzegomskich

Lp.	Data	Treść dokumentu	Źródło
1.	25 VII 1335	Książę potwierdził testament Konrada von Czirna, kasztelana strzegomskiego, w którym ten przekazał komturowi i konwentowi strzegomskiemu 2 łany w Udaninie z przeznaczeniem na fundację ołtarza. Dochód roczny z łana wynosił 2 grzywny.	ŘM-L, nr 140; SR, nr 5359; R. Stelmach, <i>Katalog śląskich dokumentów...</i> , <i>op. cit.</i> , nr 140; R. Stelmach, <i>Komenda joannitów w Strzegomiu w świetle zachowanych dokumentów</i> , „Rocznik Świdnicki”, t. 30, 2002, s. 65.
2.	16/22 X 1340	Bolko II zatwierdził, że strzegomski brat Mikołaj, syn Mecze, zwanej Kutnerin, otrzymał po niej czynsz w wysokości 3 grzywien rocznie z 6 łanów w Żółkiewce w dystrykcie strzegomskim.	ŘM-L, nr 20; SR, nr 6504; R. Stelmach, <i>Katalog śląskich dokumentów...</i> , <i>op. cit.</i> , nr 160; R. Stelmach, <i>Komenda joannitów...</i> , <i>op. cit.</i> , s. 66.

²⁷ R. Heś, *Joannici na Śląsku...*, *op. cit.*, s. 81. P. Wiszewski pisał nawet wprost, że Bolko II tak upodobał sobie Rychbach, że sprowadził tam joannitów; jednakże w świetle dostępnych źródeł to dość ryzykowna opinia, ponieważ z itinerarium księcia i wydawanych przez niego dokumentów nie wynika, żeby to miasto było w jakiś sposób uprzywilejowane względem innych miejscowości księstwa, zob. *idem*, *op. cit.*, s. 5. Agata Tarnas-Tomczyk zaś błędnie pisała, że komtur w Rychbachu pojawił dopiero się w 1363 r., gdyż 16 maja 1362 r. odbyło się posiedzenie kapituły prowincjalnej, na której nie odnotowano obecności miejscowego komtura (*eadem*, *op. cit.*, s. 30). Powołuje się ona przy tym na dokument Galla z Lembergu, opublikowany w *Kodeksie dyplomatycznym Wielkopolski*, t. 3, Poznań 1881, nr 1475. Problem tylko, że w tym dokumencie, owszem, jest informacja o kapitule generalnej w Rychbachu, ale nie wymieniono żadnych jej uczestników, zatem argument o braku komtura w 1362 r. jest niepotwierdzony.

²⁸ ŘM-L, nr 104; R. Stelmach, *Katalog śląskich dokumentów...*, *op. cit.*, nr 265; RBM, t. 8, nr 12; H. Reichenbach, *Urkundliche Geschichte der Grafen Reichenbach in Schlesien*, Bd. 1, Breslau 1907, s. 75.

²⁹ Komturia ufundowana już przed 1203 r., jest więc jednym ze starszych konwentów joannickich na Śląsku; ufundował ją komes Imbram, przedstawiciel rodu Strzegomianów, zob.: M. Starnawska, *Między Jeruzolimą a Łukowem...*, *op. cit.*, s. 46–48; R. Heś, *Joannici na Śląsku...*, *op. cit.*, s. 64.

Lp.	Data	Treść dokumentu	Źródło
3.	12 VI 1347	Władca świdnicki potwierdził braciom Hannusowi i Peczowi sprzedaż sołectwa Stanowice, zwanego Windecke, strzegomskim joannitom za 1 grzywnę i 11 skojców.	RŚ, t. 1, nr 598.
4.	14 VII 1366	Książę potwierdził, że komtur strzegomski Meynczko Bolz wykupił od swego brata Jana Bolza za 30 grzywien dochód z dóbr w Jeryszowie w wysokości 8 grzywien rocznego czynszu.	<i>Landbuch księstw...</i> , <i>op. cit.</i> , t. 1, nr 25.

Źródło: opracowanie własne.

Z kolei joannitom ze Lwówka Śląskiego Bolko II wydał tylko jeden znany nam dokument. W 1349 r. potwierdził on w Grodźcu, że zakonnicy związani z kościołem NMP posiadają dwa ośmiołanowe folwarki z ogrodami i młynami w Mojeszu i Płóczkach oraz dziesięciny z 50 łanów w tychże wsiach i prawa do filialnych kościołów w Chmielnie i Płóczkach³⁰. Joannici w ten sposób zalegalizowali fakt przejęcia dochodów z fary lwóweckiej na swe potrzeby³¹.

Jeżeli chodzi o joannicką komendę w Złotoryi, czyli mieście, które w latach 1359–1368 znajdowało się pod władaniem Bolka II, to nie znamy żadnych książęcych dokumentów wydanych na rzecz miejscowych zakonników³². Taka sama sytuacja ma miejsce w przypadku komturii w Brzegu (połowa miasta była pod panowaniem księcia świdnickiego w l. 1359–1368), powstałej w 1280 r.³³ Trzeba dodatkowo wspomnieć, że pan na Świdnicy 16 grudnia 1346 r. potwierdził joannicie z Oleśnicy Małej (a więc z konwentu spoza swego władztwa) Mikołajowi

³⁰ APWr, Dok. m. Wrocławia, nr 283; R. Stelmach, *Katalog śląskich dokumentów...*, *op. cit.*, nr 2489. Konwent we Lwówku powstał już w 1281 r. dzięki temu, że książę lwówecki Bernard przekazał joannitom prawa patronatu nad miejscową parafią, zob. M. Starnawska, *Między Jerozolimą a Łukowem...*, *op. cit.*, s. 49–50; R. Heś, *Joannici na Śląsku...*, *op. cit.*, s. 75.

³¹ R. Heś, *Joannici na Śląsku...*, *op. cit.*, s. 152. Trzeba pamiętać, że dochody dla kościoła i komturii były traktowane odrębnie, zob. M. Arszczyński, *Stosunki między zakonem krzyżackim a społeczeństwem w świetle rozważań nad organizacją budowy kościołów parafialnych w Prusach*, [w:] *Zakon krzyżacki a społeczeństwo państwa w Prusach*, red. Z.H. Nowak, Toruń 1995, s. 165–183.

³² Zob. R. Stelmach, *Praskie archiwum komendy joannitów w Złotoryi*, „Szkice Legnickie”, t. 26, 2005, s. 185–202. Złotoryjska placówka powstała przed 1267 r., zob. M. Starnawska, *Między Jerozolimą a Łukowem...*, *op. cit.*, s. 50, R. Heś, *Joannici na Śląsku...*, *op. cit.*, s. 71.

³³ M. Starnawska, *Między Jerozolimą a Łukowem...*, *op. cit.*, s. 42; R. Heś, *Joannici na Śląsku...*, *op. cit.*, s. 74.

von Schildbergowi odstąpienie dóbr jako lenna na rzecz szwagra zakonnika, Wolframa Frankenberga, jego żony i dzieci³⁴.

Książę Bolko II praktycznie od początku swoich rządów miał dobre kontakty z przedstawicielami omawianego zakonu. Już w 1333 r. zwolnił ich z obowiązku przyjmowania książęcych urzędników, później zaś na ich prośbę potwierdzał liczne transakcje majątkowe. Z joannitami można wiązać jedyną zrealizowaną przez tego władcę fundację klasztorną – komturię w Rychbachu, która powstała w 1338 r. Dodatkowo posiadamy świadectwa o pobytach Bolka w kuriach joannickich w Tyńcu nad Ślężą i w Pasiecznej³⁵. Z tej analizy źródłowej można wyciągnąć wniosek, że relacje między joannitami a księciem świdnicko-jaworskim były więcej niż dobre. Niewykluczone, że zakonnicy (na przykład Knecht von Haugwitz) mieli jakiś udział w politycznych misjach zleczanych przez pana na Świdnicy. Świadomie wspierał on omawiany zakon, traktując to jako element wzmacniania swego prestiżu – a to z tego powodu, że rycerze św. Jana cieszyli się krucjatową sławą i przyjmowali w swe szeregi przedstawiciele rycerstwa, a nawet książąt piastowskich (Siemowita czy Ruprechta II)³⁶. Bolko II był jedynym Piastem z linii świdnicko-jaworskiej, który wykazywał zainteresowanie współpracą z joannitami; jego poprzednicy (Bolko I czy Bernard) ograniczali się tylko do pojedynczych potwierdzeń transakcji czy rzadkich odwiedzin w joannickich kuriach w trakcie swych objazdów po księstwie³⁷.

MARCIN A. KLEMENSKI

THE POLICY OF BOLKO II THE SMALL, THE DUKE OF ŚWIDNICA AND JAWOR REGARDING THE KNIGHTS HOSPITALLER

Key words: the Knights Hospitaller, Bolko II the Small, the Duchy of Świdnica and Jawor, Silesia

SUMMARY

The article is devoted to the relations between Bolko II the Small, the Duke of Świdnica and Jawor, ruling in the years 1326–1368, and the Order of Knights of the Hospital of Saint John of Jerusalem. Based on preserved resources, the author describes this ruler's

³⁴ RM-L, nr 765; R. Stelmach, *Katalog śląskich dokumentów...*, *op. cit.*, nr 160.

³⁵ Pobyty księcia w dworze joannickim w Pasiecznej są poświadczone w 1367 r., zob.: *Lan-dbuch księstw...*, *op. cit.*, t. 1, nr 159–161; Ł. Soboczyński, *Najdawniejsze dzieje Pasieczna*, „Rocznik Świdnicki”, t. 44, 2016, s. 79–80.

³⁶ J. Mitáček, *op. cit.*, s. 17–40; M.A. Klemenski, *Śląscy Piastowie...*, *op. cit.*, s. 14–18; *idem*, *Ruprecht II, książę lubińsko-chojnowski...*, *op. cit.*, s. 65–85; M. Starnawska, *The Priors of the Knights Hospitaller...*, *op. cit.*, s. 307–320.

³⁷ R. Heś, *Joannici na Śląsku...*, *op. cit.*, s. 371.

numerous contacts with the knights, including confirmations of different transactions given on their request. The relations of Bolko with the receptories in Tyniec nad Ślężą, Lwówek Śląski, Rychbach and Strzegom are being discussed and the Duke's input into the foundation process of a new monastery in Rychbach in 1338 presented. The relations with the Knights Hospitaller were of much significance due to the prestige and importance of the order.